

## **Проблеми та пріоритети корпоративного управління економічною безпекою підприємств видавничо-поліграфічної галузі України**

*Розглядаються суть, проблеми та пріоритети корпоративного управління економічною безпекою підприємств. Обґрунтовуються передумови та засади створення системи корпоративного управління економічною безпекою на підприємствах видавничо-поліграфічної галузі України.*

*Ключові слова: корпоративне управління, економічна безпека підприємств.*

Економічна безпека є важливою складовою будь-якої економічної системи. Вона виражає її здатність підтримувати нормальні умови для свого відтворення і захисту економічних інтересів.

Проблема формування засад економічної безпеки особливо актуальна для України, що обумовлено наявністю цілого ряду об'єктивних чинників. Формування та розвиток ринкових відносин в Україні сприяли суттєвим змінам як у функціонуванні держави в цілому, так і умов господарювання. По-перше, це пов'язано із зміною форм і методів державного регулювання (перехід від командно-адміністративної системи управління до державного регулювання економіки). По-друге, становлення корпоративного сектора як найпотужнішого серед нових організаційно-правових форм господарювання (значна кількість акціонерів, а це понад 17 мільйонів громадян, зростання частки акціонерної власності у промисловості, формування нових відносин власності, корпоратизація більшості підприємств, залучення корпорацій у суспільні та політичні процеси, інноваційність усіх сфер діяльності). По-третє, відбулися зміни в суспільному устрої (зміна відносин власності, формування нових «ринкових» пріоритетів розвитку, загострення соціальних суперечностей). По-четверте, посилився вплив зовнішнього середовища, головною ознакою чого є невизначеність та рухливість (що вимагає від суб'єктів економіки формування нових підходів до господарювання та методів адаптації до нових суспільно-політичних умов). По-п'яте, зріс рівень відповідальності керівників і власників підприємств за самостійно прийняті економічні рішення, тобто за кінцеві результати господарської діяльності підприємства [1].

Серед зарубіжних учених проблему економічної безпеки підприємства досліджують: П. Друкер, П. Бернс, Е. Олейников, Р. Качалов, Т. Клейнер, В. Тамбовцев, В. Сенчагов, А. Шаваєв, В. Ярочкін, В. Шликов та ін. У працях зазначених науковців висвітлені економічні, правові та інституційні засади економічної безпеки підприємства, визначено ключові принципи та напрями вдосконалення системи управління економічною безпекою.

Вагомий внесок у дослідження проблеми економічної безпеки держави і підприємництва зробили вітчизняні вчені: О. Ареф'єва, І. Бінько, В. Геєць, В. Духов, М. Єрмошенко, Я. Жаліло, С. Злупко, Т. Кузенко, О. Кузьмін, І. Михасюк, С. Мочерний, В. Мунтіян, Г. Пастернак-Таранушенко, С. Покропивний, А. Ревенко, О. Терещенко, Н. Реверчук, В. Шлемко, М. Фоміна та ін.

У працях вітчизняних науковців досліджено необхідність, причини та функції економічної безпеки підприємства в умовах ринкових трансформацій, подальшого розвитку набули теорія економічних ризиків та теорія антикризового управління

підприємством, розроблено загальні підходи до аналізу та оцінки функціональних складових економічної безпеки підприємства.

Однак ще багато аспектів цієї багатопланової і складної проблеми не з'ясовано. Це стосується передовсім розробки ефективної системи управління безпекою підприємства та її вдосконалення в умовах вітчизняної економіки.

Мета статті – розкрити сутність та дати характеристику ключових параметрів економічної безпеки, а також обґрунтування передумов та засад створення системи корпоративного управління економічною безпекою на підприємствах видавничо-поліграфічної галузі України.

Проблему безпеки розглядають багато зарубіжних та вітчизняних науковців. Вони здійснили класифікацію видів безпеки, яка представлена на рисунку 1 [2].

Види безпеки взаємопов'язані таким чином, що один напрям доповнює інший: не може бути військової безпеки за слабкої і неефективної економіки, як і не може бути ні військової безпеки, ні ефективної економіки в суспільстві, яке збурене соціальними конфліктами. Підкреслюючи таку взаємодію, потрібно врахувати, що вирішальна, базова роль у ньому належить економічній безпеці. Невипадково економічні аспекти посіли значне місце в Законі України «Про основи національної безпеки України», а саме:

- створення конкурентоспроможної, соціально-орієнтованої ринкової економіки та забезпечення постійного зростання рівня життя і добробуту населення;
- збереження та зміцнення науково-технічного потенціалу, утвердження інноваційної моделі розвитку;
- забезпечення екологічно та технічно безпечних умов життєдіяльності громадян і суспільства, збереження навколишнього природного середовища та раціональне використання природних ресурсів;
- посилення участі України в міжнародному поділі праці, розвиток експортного потенціалу високотехнологічної продукції, поглиблення інтеграції в європейську і світову економічну систему та активізація участі в міжнародних економічних і фінансових організаціях;

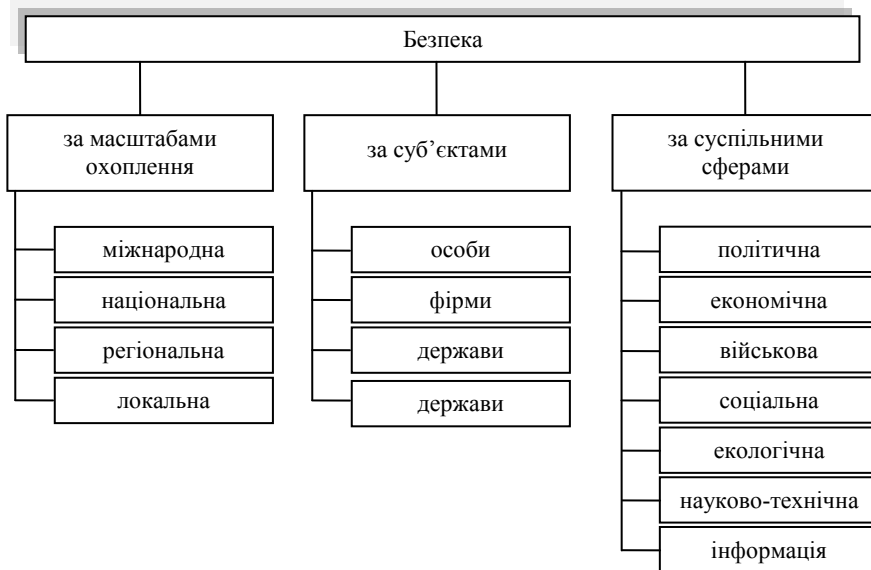


Рис. 1. Види безпеки

- інтеграція національної економічної безпеки з міжнародною безпекою, пріоритет прав людини тощо [3].

Дослідженням проблем національної економічної безпеки займаються В. Геець, Б. Губський, А. Колосов, В. Сенчагов, Г. Пастернак-Таранушенко та ін. Результатом роботи в цьому напрямку стала Концепція економічної безпеки України, підготовлена Інститутом економічного прогнозування НАН України [4], в якій сутність економічної безпеки визначено як «... спроможність національної економіки забезпечити свій вільний, незалежний розвиток і утримати стабільність громадянського суспільства та його інститутів, а також достатній оборонний потенціал країни за всіляких несприятливих умов і варіантів розвитку подій, та здатність Української держави до захисту національних економічних інтересів від зовнішніх та внутрішніх загроз».

Згідно з вказаною концепцією [5] до основних загроз в економічній сфері слід віднести:

- неефективність системи державного регулювання економічних відносин;
- наявність структурних диспропорцій, монополізму виробників, перешкод становленню та розвитку ринкових відносин;
- невирішеність проблеми ресурсної, фінансової та технологічної залежності національної економіки від інших країн;
- економічна ізоляваність України від світової економічної системи;
- неконтрольований вплив за межі України інтелектуальних, матеріальних та фінансових ресурсів.

В. Шлемко та І. Бінько визначають три важливі складові частини внутрішньої структури економічної безпеки держави:

- економічна незалежність, що характеризується можливістю контролю за національними ресурсами, досягнення такого рівня виробництва, ефективності і якості продукції, який би забезпечив її конкурентоспроможність і дозволив би на рівних умовах брати участь у світовій торгівлі, коопераційних зв'язках та обміні науково-технічними досягненнями;
- стійкість і стабільність національної економіки, що передбачає міцність і надійність усіх елементів економічної системи, захист усіх форм власності, створення гарантій для ефективної підприємницької діяльності, стримування дестабілізуючих чинників (боротьба з кримінальними структурами в економіці, недопущення великих розривів у розподілі доходів, що здатні викликати соціальну напругу);
- здатність до саморозвитку і прогресу, що особливо важливо в сучасному світі, який динамічно розвивається, тобто спроможність самостійно реалізувати і захищати національні економічні інтереси, створювати сприятливий клімат для інвестицій та інновацій, здійснювати постійну модернізацію виробництва, розвивати інтелектуальний і трудовий потенціал країни [6].

Науковці В. Пономаренко, Т. Клебанов, Н. Чернова підготували ряд праць щодо регіонального рівня економічної безпеки, в яких обґрунтували концепцію соціально-економічної безпеки регіону, визначили принципи, основні напрями й соціально-економічні орієнтири збалансованого розвитку регіонів, обґрунтували критерії оцінки рівня безпеки окремого регіону [7].

Попри важливість проблеми економічної безпеки на національному та регіональному рівні, не менш ключовим є питання безпеки кожного суб'єкта підприємницької діяльності як первинної одиниці економіки країни та окремого регіону.

Огляд літературних джерел дозволив виокремити ряд основних підходів до розкриття змісту категорії «економічна безпека підприємства», які узагальнено

в таблиці 1. Узагальнюючи зазначене, можна стверджувати, що економічна безпека підприємства – це:

- система захисту підприємства від негативного впливу зовнішнього та внутрішнього середовища;
- стан максимально ефективного використання наявних корпоративних ресурсів;
- стабілізатор розвитку у відповідності до обраної місії.

Економічна безпека всіх рівнів взаємопов'язана і взаємозалежна. Так, з одного боку, економічна безпека фірми неможлива без створення, регулювання

Таблиця 1

Основні підходи до тлумачення змісту категорії «економічна безпека підприємства»

Автор	Зміст визначення
Е. Олейников [8]	Стан найбільш ефективного використання корпоративних ресурсів для подолання загроз і забезпечення стабільного функціонування підприємства тепер і в майбутньому
М. Бендиков [9]	Захищеність науково-технічного, технологічного, виробничого і кадрового потенціалу підприємства від прямих (активних) або непрямих (пасивних) економічних загроз, наприклад, пов'язаних із неефективною науково-промисловою політикою держави або формуванням несприятливого зовнішнього середовища, і здатність до його відтворення
В. Белокуров [10]	Наявність конкурентних переваг, зумовлених відповідністю матеріального, фінансового, кадрового, техніко-технологічного потенціалів і організаційної структури підприємства його стратегічним цілям і завданням
Д. Ковальов, Т. Сухорукова [11]	Захищеність діяльності підприємства від негативних впливів зовнішнього середовища, а також здатність швидко усунути різноманітні загрози чи пристосуватися до існуючих умов, котрі не позначаються негативно на його діяльності
А. Колосов [12]	Стан захищеності життєво важливих економічних інтересів підприємства від внутрішніх і зовнішніх джерел небезпеки, який формується адміністрацією та персоналом шляхом реалізації системи заходів правового, організаційного і інженерно-технічного характеру
С. Дубецька [13]	Стан об'єкта в системі його зв'язків з точки зору його стійкості (самовиживання) та розвитку в умовах внутрішніх та зовнішніх загроз, дій непередбачуваних та складнопрогнозованих факторів
Г. Козаченко, В. Пономарьов, О. Ляшенко [14]	Міра гармонізації в часі і в просторі економічних інтересів підприємства з інтересами пов'язаних із ним суб'єктів довкілля, які діють поза межами підприємства
В. Кириленко [15]	Безпека підприємства – це процес досягнення такого стану суб'єкта господарювання, за якого він за найбільш ефективного використання корпоративних ресурсів домагається запобігання або ослаблення захисту від наявних небезпек і загроз або інших непередбачених обставин і в основному забезпечує досягнення мети бізнесу за умов конкуренції і господарського ризику
М. Фоміна [1]	Захищеність науково-технічного, технологічного, виробничого і кадрового потенціалу підприємства від прямих (активних) або непрямих (пасивних) економічних загроз, наприклад, пов'язаних з неефективною науково-промисловою політикою держави або формуванням несприятливого зовнішнього середовища, і здатність до його відтворення

і підтримки державою сприятливих для цього умов, з іншого – економічна безпека держави неможлива без стабільних ефективно функціонуючих підприємств. Зростання числа підприємств із високим рівнем економічної безпеки сприятиме зміцненню економічної безпеки України [2].

Про нагальну необхідність створення ефективної системи економічної безпеки на більшості підприємств видавничо-поліграфічної галузі вказують результати аналізу рівня збитковості їх фінансово-господарської діяльності (табл. 2) [16].

Дані таблиці 2 вказують на одночасне збільшення рівня збитковості господарської діяльності підприємств обробної промисловості та в т.ч. видавничої справи (КВЕД 22.1) і поліграфічної діяльності (КВЕД 22.2). Вражаючою можна вважати частку збиткових підприємств: в обробній промисловості – 36-52%, у видавничій справі – 38-43%, поліграфічній діяльності – 34-44%. Занепокоєння також викликають результати розрахунку середньорічних темпів приросту збитків: в обробній промисловості – 8,17% (зазначений показник розрахований за 2001-2004 рр. склав 11,6%), у видавничій справі – 18,8% (за 2001-2004 рр. – 28,2%), поліграфічній діяльності – 18,8% (2001-2004 р. – 21,3%). На зменшення середньорічних темпів приросту збитків позитивно вплинуло зменшення рівня отриманих збитків у 2005 р.

За результатами проведеного статистичного дослідження, найбільша частка збиткових підприємств у видавничій справі характерна для державної (37-61%) і комунальної (53-65%) форм власності. Розрахований середній рівень збитків (рис. 2) був найвищим за КВЕД 22.1 у підприємств державної (2004 р. – 417,8 тис. грн., 2005 р. – 94,5 тис. грн.) та приватної (2006 р. – 161,34 тис. грн.) форм власності.

Таблиця 2

Збиткові підприємства за видами економічної діяльності

Вид діяльності	Рік					
	2001	2002	2003	2004	2005	2006
<b>Обробна промисловість</b>						
Загальна кількість підприємств	44583	47072	48740	49584	50487	50038
в т.ч.						
– кількість збиткових підприємств	22993	23415	24076	23366	17772	17136
– % збиткових підприємств	51,57	49,74	49,4	47,12	35,2	34,25
Сума збитків, млн. грн.	4751,3	5620,2	6839,4	9533,3	5480,4	7036,5
<b>Видавнича справа</b>						
Загальна кількість підприємств	2352	2440	2746	2854	2926	2889
в т.ч.						
– кількість збиткових підприємств	1002	963	1189	1236	1170	1089
– % збиткових підприємств	42,6	39,47	43,3	43,31	39,99	37,69
Сума збитків, млн. грн.	62,6	80,9	113,9	131,9	97,5	148,0
<b>Поліграфічна діяльність</b>						
Загальна кількість підприємств	2366	2676	2793	2880	3027	3045
в т.ч.						
– кількість збиткових підприємств	980	1077	1217	1208	1083	1025
– % збиткових підприємств	41,42	40,25	43,57	41,94	35,78	33,66
Сума збитків, млн. грн.	38,3	52,1	69,2	68,3	68,0	90,3

Серед підприємств, які здійснюють поліграфічну діяльність, найбільша частка збиткових є серед комунальних (45-60%) та державних (46-73%). Розрахований же середній рівень збитків (рис. 3) вказує на їх найбільший рівень у державних підприємств (2004 р. – 266,6 тис. грн., 2005 р. – 252,9 тис. грн., 2006 р. – 643,7 тис. грн.).

Безперечно, трактувати представлені результати необхідно із врахуванням таких чинників:

- по-перше, не викликає сумніву, що частина підприємницьких структур свідомо показує у фінансовій звітності збитки для уникнення оподаткування, – на жаль, це практично стало нормою для вітчизняної економіки;
- по-друге, збитковість може мати характер «тимчасової», що спричинено як прорахунками в управлінні підприємством, так і наслідком негативних змін в економіці, тоді вона притаманна лише певному періоду;
- по-третє, збитковість, викликана низькою конкурентоспроможністю, технічним та технологічним відставанням, залежністю від імпорту матеріалів і устаткування тощо, може спричинити банкрутство, і не одного підприємства, а галузі.

Всебічне дослідження особливостей господарської діяльності підприємницьких структур видавничо-поліграфічної галузі дозволило авторам визначити чинники їх нестабільної роботи, збитковості та часткового занепаду:

- низький рівень платоспроможності населення, який стримує зростання попиту на друковану продукцію;

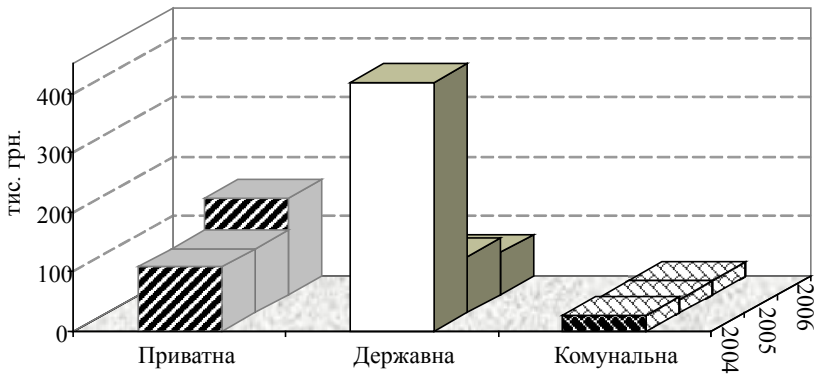


Рис. 2. Середній рівень збитків у розрахунку на одне підприємство (видавнича справа)

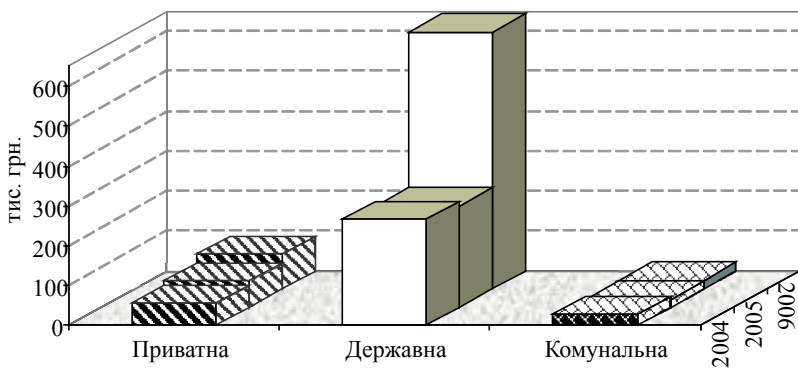


Рис. 3. Середній рівень збитків у розрахунку на одне підприємство (поліграфічна діяльність)

- загальна тенденція зменшення інтересу до читання і перегляду видавничої друкованої продукції;
- невідповідність потенціалу поліграфічних підприємств потребам ринку друкарської продукції, вимогам якості, термінів виконання і вартості поліграфічних послуг, що змінилися;
- технічне і технологічне відставання більшості підприємств від середнього світового рівня;
- залежність від імпорту матеріалів і устаткування; відсутність розвинутого вітчизняного поліграфічного машинобудування і ефективного забезпечення вітчизняними матеріалами;
- втрати від розміщення замовлень на зарубіжній поліграфічній базі; наявність високих податків і митного збору на ввезення матеріалів і технологічного устаткування;
- низька інвестиційна активність видавничо-поліграфічних структур.

У країнах із розвинутою ринковою економікою на більшості підприємств традиційно передбачена наявність підрозділу економічної безпеки або окремого працівника, який відповідає за цей напрям системи управління. Для прикладу, як свідчить зарубіжний досвід, зокрема досвід США, за прийнятими там критеріями вважають, що коли фірма має місячний прибуток понад 10000 доларів, а штат фірми перевищує три особи, то один із співробітників зобов'язаний займатися, крім усього іншого, питаннями безпеки [17].

Зарубіжний і вітчизняний досвід свідчить про те, що забезпечення економічної безпеки підприємства – процес, який вимагає:

- проведення постійного безперервного моніторингу внутрішнього і зовнішнього середовища підприємства з метою виявлення можливих загроз;
- обґрунтування, розроблення і реалізації найбільш раціональних форм, методів, способів і шляхів розвитку системи економічної безпеки в умовах певного суб'єкта підприємницької діяльності;
- ефективного використання адміністративних, економічних, маркетингових, соціально-психологічних, організаційних, юридичних, математичних та інших методів управління економічною безпекою підприємства;
- належного рівня підготовки співробітників організації щодо дотримання ними всіх встановлених правил, спрямованих на забезпечення безпеки.

Основною метою системи економічної безпеки є недопущення або мінімізація збитку інтересам господарюючого суб'єкта за рахунок запобігання знищення та (або) втрати майна і цінностей, а також унеможливлення злочинних дій конкурентів і третіх осіб щодо життя персоналу і (або) членів їх сімей.

Виходячи із зазначеного, завданнями системи економічної безпеки підприємства можна вважати:

- прогнозування та розроблення механізмів виявлення загроз безпеці підприємства в цілому та його окремим підрозділам і функціональним сферам;
- розроблення системи економічної безпеки за основними складовими: фінансова безпека; інтелектуальна безпека; техніко-технологічна безпека, політико-правова безпека; ресурсна безпека; екологічна безпека; соціальна безпека; інформаційна безпека; інформаційна безпека; силова безпека; безпека праці;
- встановлення параметрів нормального функціонування і розвитку підприємницької структури;
- виявлення причин і умов, які сприяють нанесенню фінансового і матеріального збитку;

- віднесення інформації до категорій обмеженого доступу (службовій і комерційній таємниці, іншій конфіденційній інформації, належному захисту від неправомірного використання);
- класифікація ресурсів підприємства за рівнями уразливості (небезпеки);
- створення структури оперативного реагування на загрози безпеці і прояви негативних тенденцій у функціонуванні організації;
- розроблення механізму використання економічних, правових, організаційних та інженерно-технічних заходів забезпечення безпеки;
- створення умов для максимально швидкої та повної локалізації і ліквідації збитків, які стали наслідками негативного впливу зовнішнього та внутрішнього середовища підприємства.

Враховуючи специфіку корпоративного управління до вищезазначеного переліку доцільно додати і всебічний захист прав та законних інтересів акціонерів, що може бути реалізовано через:

- забезпечення однакового і справедливого ставлення до всіх акціонерів (в тому числі – до дрібних та іноземних) та можливості всіх акціонерів використовувати ефективні способи захисту у разі порушення їх прав;
- балансування інтересів акціонерів, менеджерів, працівників, клієнтів, партнерів і постачальників акціонерного товариства, тобто зацікавлених осіб, держави і суспільства;

Іноземні та вітчизняні науковці наголошують на помилковості розрахунку ефективності функціонування системи безпеки через можливе зростання прибутковості підприємства. Хибність такого підходу зрозуміла, адже в основі економічного обґрунтування мають зіставлятися розрахунки наявних і можливих економічних втрат, яких би зазнало підприємство за відсутності такої системи, а не можливий (досить умовний) прибуток.

Зважаючи на це, можна стверджувати, що рівень економічної безпеки підприємства визначається ефективністю дій відповідної служби з усунення збитків, спричинених впливом негативних чинників зовнішнього і внутрішнього середовища.

Поряд із важливістю та необхідністю створення систем економічної безпеки на вітчизняних підприємствах як обов'язкового елемента розвитку та виживання в умовах ринкової економіки, існує ряд проблем, які потребують вирішення та подальшого дослідження. По-перше, потребує розроблення ефективна методика оцінки рівня безпеки. По-друге, важливим є створення цілісної концепції управління економічною безпекою підприємства.

#### Список використаних джерел

1. Фоміна М.В. Проблеми економічно безпечного розвитку підприємств: теорія і практика [монографія] / М.В. Фоміна. – Донецьк: ДонДУЕТ, 2005. – 140 с.
2. Реверчук Н.Й. Управління економічною безпекою підприємницьких структур: [монографія] / Н.Й. Реверчук. – Львів: ЛБІ НБУ, 2004. – 195 с.
3. Закон України «Про основи національної безпеки України» // Урядовий кур'єр. – 2003. – № 139. – С. 20-21.
4. Концепція економічної безпеки України / кер. проекту В.М. Геєць; Ін-т екон. прогнозування. – К., 1999. – 56 с.
5. Геєць В. Передумови та можливості активізації інвестиційної діяльності в Україні / В. Геєць // Банківська справа. – 1999. – №6. – С. 3–10.
6. Шлемко В.Т. Економічна безпека України: сутність і напрямки забезпечення [монографія] / В.Т. Шлемко, І.Ф. Бінько. – К.: НІСД, 1997. – 144 с.



7. Пономаренко В.С. Экономическая безопасность региона: анализ, оценка, прогнозирование / В.С. Пономаренко, Т.С. Клебанов, Н.Л. Чернова; Харьковский гос. экономический ун-т. – Х.: ИД «ИНЖЭК», 2004. – 144 с.
8. Основы экономической безопасности (Государство, регион, предприятие, личность) под ред. Е.А. Олейникова. – М.: ЗАО «Бизнес-школа «Интел-Синтез», 1997. – 288 с.
9. Экономическая безопасность промышленного предприятия в условиях кризисного развития / М.А. Бендиков // Менеджмент в России и за рубежом. – 2000. – №2. – С. 52-56.
10. Белокуров В.В. Структура функциональных составляющих экономической безопасности предприятия / В.В. Белокуров // [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.safetyfactor.ru>.
11. Ковалев Д., Сухорукова Т. Экономическая безопасность / Д. Ковалев, Т. Сухорукова // Економіка України. – 1998. – №10. – С. 48-51.
12. Экономическая безопасность хозяйственных систем / под общей ред. А.В. Колосова. – М.: Изд-во РАГС, 2001. – 446 с.
13. Дубецька С.П. Економічна безпека підприємства України / С.П. Дубецька // Недержавна система безпеки підприємництва як суб'єкт національної безпеки України [зб. наук.-практ. конф., Київ, 16-17 травня 2001 р.] – К.: Вид-во Європейського ун-ту фінансів, інформаційних систем, менеджменту і бізнесу, 2003. – С. 146-172.
14. Козаченко Г.В. Економічна безпека підприємства: сутність та механізм забезпечення: [монографія] / Г.В. Козаченко, В.П. Пономарьов, О.М. Ляшенко. – К.: Лібра, 2003. – 280 с.
15. Кириленко В. Інвестиційна складова економічної безпеки [монографія] / В. Кириленко. – К.: КНЕУ, 2005. – 232 с.
16. Дурняк Б.В. Видавничо-поліграфічна галузь України: Стан, проблеми, тенденції: Статистично-графічний огляд [монографія] / Б.В. Дурняк, А.М. Штангрет, О.В. Мельников. – Львів: УАД, 2006. – 274 с.
17. Барановський О. Фінансова безпека [монографія] / О. Барановський. – К.: Фенікс, 1999. – 338 с.

***Палига Е.Н., Штангрет А.М. Проблемы и приоритеты корпоративного управления экономической безопасностью предприятий издательско-полиграфической отрасли Украины.***

*Рассматриваются суть, проблемы и приоритеты корпоративного управления экономической безопасностью предприятий. Обосновываются предпосылки и принципы создания системы корпоративного управления экономической безопасностью на предприятиях издательско-полиграфической отрасли Украины.*

*Ключевые слова: корпоративное управление, экономическая безопасность предприятий.*

***Palyga Ye.M., Shtangret A.M. Problems and Priorities of Corporate Management by Economic Security of Enterprises of Publishing-Polygraphic Industry of Ukraine.***

*Essence, problems and priorities of corporate management by economic security of enterprises are examined. Pre-conditions and principles of creation of the system of corporate management by economic security on the enterprises of publishing-polygraphic industry of Ukraine are grounded.*

*Key words: corporate management, economic security of enterprises.*

Надійшло 08.01.2009 р.